

УДК 94(477.7)

КИРИЛЕНКО А. О.

м. Миколаїв

СОЦІАЛЬНІ ЗМІНИ ЧАСІВ ХРУЩОВСЬКОЇ «ВІДЛИГИ» (НА ПРИКЛАДІ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

В статті розповідається про спроби благоустрою Херсонської області в період хрущовської відлиги. Автор наводить статистичні дані щодо житлового будівництва.

Ключові слова: житло, комунальне господарство, житловий фонд, малогабаритне будівництво, «хрущовки», побутові умови, газифікація.

Постановка проблеми. З приходом в 1954 р. до влади Микити Сергійовича Хрущова починаються як економічні так і соціальні зміни в радянському суспільстві. Не обійшлося без істотних змін й у рівні життя населення. На той час в країні постало найгостріше питання – забезпечення трудящих житлом. Цьому сприяло впровадження нових матеріалів, зокрема залізобетону. За роки німецько – фашистської окупації комунальному господарству, житловому фонду міст, робочих селищ і сіл Південних областей України було завдано величезної шкоди, тому відновлювати та відбудувувати було що. До того ж довоєнний рівень, а відповідно й післявоєнний не забезпечував житлом багато сімей.

Метою даної статі є висвітлення змін в рівні та якості життя жителів Херсонщини в період хрущовської «вілиги».

Виклад основного матеріалу. Поліпшити житлові умови населення планувалося шляхом широкого житлового будівництва в містах, робітничих селищах і сільських місцевостях. Розвиток житлового будівництва, як зазначив XXI з'їзд партії, мав всенародне значення. Поступово почала здійснюватися постановка ЦК КПРС і Ради Міністрів про розвиток житлового будівництва з тим, щоб найближчим часом ліквідувати нестаток у житлі.

У 1955 р. відбулася переорієнтація в житловому, цивільному та промисловому будівництві: зроблено акцент на спорудженні будівель за типовими проектами, «без надмірностей», на основі індустріальних методів будівництва. Згідно з постановою ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 22 вересня 1955 р. будівництво житлових і культурно-побутових будинків повинно було здійснюватися

тільки за типовими проектами, за індивідуальними – лише в окремих випадках, за дозволом Держбуду УРСР, а в Києві – Київського міськвиконкому. Такий підхід дозволив заощадити певні кошти, значно розширити й прискорити будівництво, але водночас поклав початок типовій одноманітності по всій республіці [1, с. 128].

У 1956 р. було введено в експлуатацію біля 40 тисяч квадратних метрів житла, у 1957 р. – 75 тисяч, у 1958 р. – 54 тисячі. А за період 1956 – 1965 р. в Україні було здано в експлуатацію більше 182 млн. квадратних метрів житлової площі, тобто житлові умови поліпшились близько у 18 млн. людей.

В основному здійснювалося малогабаритне будівництво. У наш час перше з чим асоціюється хрущовській період правління є так звані «хрущовки». У містах і сільських місцевостях будувалися економічні, благоустроєні квартири для окремих родин. Поставлене завдання під час розподілу житлової площі – надавати родинам окремі квартири.

Про збільшення будівництва свідчать і статистичні дані так на початок 1950-х років на будівництво житла на Херсонщині було витрачено 102,7 мільйона рублів, а в наступному п'ятилітті – 334,3 мільйона рублів. В експлуатацію було введено по всій Херсонській області в четвертій п'ятирічці (1946–1950 рр.) – 149,2 тисячі квадратних метрів житлової площі, та 261,7 тисячі квадратних метрів у п'ятій п'ятирічці (1951–1955 рр.).

Для того, щоб в найкоротші терміни ліквідувати великий недолік в квартирах, в житловому будівництві використовували засоби і техніку промислових підприємств, трудову участь робітників і службовців. Це дозволяло

не тільки використовувати матеріальні резерви заводів і фабрик, а й прискорити спорудження житлових будинків.

На 1 січня 1956 р. в містах і робочих селищах Херсонщини державний і індивідуальний житловий фонд становив 1160,5 тисячі квадратних метрів, то до початку 1959 р. він зріс до 1632,3 тисячі квадратних метрів.

Більш відчутні зміни сталися після того, як ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли Постанову «Про розвиток житлового будівництва в СРСР» у липні 1957 р. У ній ставилося завдання в найближчі 10–12 років забезпечити людей житлом. Саме в цей час відбулося відчутне нарощування потужності будівельних організацій і збільшення капіталовкладень у будівництво. Саме тоді площа введених в дію житлових будинків різко зросла, і тисячі людей залишили бараки й комунальні споруди, переселившись у нові квартири сімейного типу [1, с. 129].

Не відставали від міст і села. Так постановою «Про заходи із забезпечення виконання плану будівництва в колгоспах Української РСР на 1957 р.» рекомендувалося колгоспам, залежно від місцевих умов, здійснювати будівництво житлових будинків для передових колгоспників за рахунок неподільних фондів колгоспів силами колгоспних будівельних бригад або міжколгоспних організацій і продавати ці будинки колгоспникам із виплатою їх вартості протягом 5–6 років. Передбачалося надання колгоспникам кредиту за рахунок неподільних фондів колгоспів і допомога транспортом, будівельними матеріалами та робочою силою. У цій постанові зазначалося, що забудова та благоустрій сіл потрібно проводити комплексно, переважно цілими кварталами і не допускати будівництва нових житлових будинків на хуторах, які підлягали виселенню [7, с. 47].

Широкого розмаху в період хрущовської «відлиги» набуло індивідуальне житлове будівництво, що здійснювалося за допомогою державного кредиту. За рахунок державного та індивідуального будівництва трудящі Херсонщини отримали понад 35 тисяч квартир, з них у містах і робочих селищах – понад 26 тисяч. Більш ніж на 100 тисяч квадратних

метрів житлового фонду в період хрущовської відлиги побудовано в Новій Каховці.

Введення в дію житлового фонду в Херсоні виглядало так: за власні кошти та за допомогою державного кредиту введено в дію загальної площі в 1955 р – 53.8 тис. квадратних метрів, в 1957 р – 100.6 тис. квадратних метрів, 1959 р. – 153.4 тис. квадратних метрів. Хід індивідуального будівництва виглядав так: загальна площа у містах і робочих селищах – в 1955 р. – 28 тис. квадратних метрів, в 1957 р. – 72.2 тис. квадратних метрів, 1959 р. – 288.6 тис. квадратних метрів. В селах: в 1955 р. – 2.3 тис. будинків, в 1957 р. – 5 тис. будинків, в 1959 р. – 3.5 тис. будинків [3, с. 94].

У травні 1958 р. Рада Міністрів УРСР ухвалила постанову, що визначала порядок застосування типових проектів у будівництві. За цією постановою, слід було переробити проекти з урахуванням зменшення висоти приміщень до 2,5 м, розробити проекти будинків для малосімейних та одиноких мешканців, типові проекти культурно-побутових та дитячих установ з уніфікованими конструкціями для забудови житлових районів. У малих та середніх містах дозволялося споруджувати житлові будинки на 2–3 поверхи, у великих – 4–5-поверхові. Наслідки не забарилися: якщо за 1918–1955 рр. загальна площа введених у дію житлових будинків в Україні становила 62,78 мільйонів кв. м, то за 1956–1964 рр. – 66,49 мільйонів кв. м. [1, с. 129].

Комунальне господарство розвивалося не тільки в містах. Повсюдно створювалися готелі, розширювалися місцеві електростанції, розбивалися парки і сквери. У кожному районі Півдня України на період хрущовської «відлиги» були села, де збудовано водогін, завершена електрифікація та радіофікація, проведені роботи з благоустрою.

Виросли цілі благоустроєні селища на околицях Херсона, Каховки, Берислава. У колгоспах і радгоспах Херсонщини побудовано за 1957–1958 рр. 14,1 тисячі житлових будинків. За роки семирічки (1959–1965 рр.) отримало подальший розвиток водопровідна мережа, каналізаційна система, будувалися нові лазні, пральні, перукарні, інші підприємства побутового обслуговування, десятки тисяч

квартир отримали природний або скрапленний газ.

Надавалася допомога і в заміні солом'яних дахів на черепичні. У селах України у 1957 р. нараховувалося 2,9 млн. хат із солом'яною покрівлею. 13 серпня 1957 р. було прийнято постанову ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР «Про розширення виробництва черепиці в Українській РСР» [6, с. 180].

У містах і населених пунктах розширювалась а в деяких містах знову будувалась водопровідна мережа, створювались каналізаційні системи, почалася газифікація квартир обласного центру та деяких районних центрів. Ось дані, що характеризують зростання потужності водопроводу тільки в містах Херсонської області: протяжність водопровідних ліній станом на 1 січня 1952 р. склала 96,8 кв. м., на 1 січня 1959 р. – 199,3 кв. м. [5, с.100].

Важливе значення в поліпшенні побутових умов населення мала газифікація міст і населених пунктів. Це завдання вирішилося за рахунок отримання природного газу з Шибелінського родовища Харківської області по газопроводу Шибелівка – Одеса, з відгалуженням на Херсон. З'явилися в цей час нові колгоспні і радгоспні селища.

Важливу роль у соціально-побутовому обслуговуванні села відіграло користування газом. Планова газифікація сільських населених пунктів розпочалася тільки з 1961 р. З метою розширення використання газу для побутових потреб населення 9 травня 1962 р. вийшла постанова Ради Міністрів УРСР «Про розширення використання зрідженого газу для побутових потреб населення в 1962–1965 рр.» [8, с. 24–29.]. У документі йшлося про забезпечення безперебійного постачання зрідженого газу в населені пункти та в колгоспи і радгоспи спеціальними автотранспортними засобами, передбачалася подальша газифікація в сільській місцевості, продаж колгоспам і організаціям споживчої кооперації апаратури, необхідної для газифікації. Таким чином, невирішеність питання користування газом сільського населення призводила до надмірного витрачання значного часу на звичайні повсякденні проблеми [4, с. 30].

За роки хрущовської відлиги виконано великий обсяг робіт з асфальтування вулиць

та тротуарів. Тільки за наявності шляхів сполучення і транспорту можна було отримувати побутові послуги. Рада Міністрів СРСР постановою від 29 серпня 1957 р. звернула увагу на необхідність будівництва Головшляхбудом СРСР під'їзних автомобільних шляхів до садиб колгоспників. У Розпорядженні № 932-р Ради Міністрів УРСР говорилося про надання права Головшляхбуду здійснювати силами своїх будівельних організацій будівництво під'їзних шляхів від магістральних автомобільних шляхів до садиб колгоспів за договорами з колгоспами і за рахунок їх коштів [9, с. 181]. За цей час в основному була вирішена проблема сполучення між обласними й районними центрами. Це істотно покращило обслуговування сільських мешканців. Однак усередині сільських районів залишалися проблема бездоріжжя і низьке забезпечення автомобільними шляхами з твердим покриттям.

Великі роботи проведені з благоустрою в місті Генічеськ. Тут розширено водопровідну мережу, забруковані деякі шляхи і тротуари, проводилося асфальтування центральних вулиць.

Багато праці та енергії вклали трудящі області у благоустрій своїх міст, селищ і сіл. Особливо відзначилися в цьому питанні жителі південних областей, які неодноразово завойовували першість у змаганні з благоустрою серед міст України.

Висновки. В процесі розвитку виробничих сил, зростання народного добробуту, реалізації хрущовської політики щодо подолання соціально-економічних і культурних відмінностей між містом та селом, питання поліпшення соціально – побутових умов життя населення набуло особливого значення. В цей період створювався наново житловий фонд України.

Однак, незважаючи на увагу держави до питання житлового будівництва та покращання соціально – побутової сфери в роки правління М. Хрущова залишалось чимало нерозв'язаних проблем та труднощів. До них можна віднести погане водопостачання, відсутність у багатьох сільських населених пунктах криниць, відсутність гарячого водопостачання, 98 % хат не мали каналізації, забез-

печення селянських осель теплом у осінньо – зимовий період. Головним видом палива був хмиз, стебла соняшнику, і 23 % господарств користувалися в опалюванні соломною [2, с. 30]. Темпи будівництва залишалися недостатніми, а рівень забезпеченості населення житлом – досить низьким. За станом на 1 січня 1959 р. на одну людину в республіці припадало в середньому 6,35 кв. м житлової площі, причому в містах – 5,8 кв. м, у селах – 6,8. Хрущовська «відлига» не виправила важкого становища нестачі житла, але все ж таки змогла забезпечити житлом хоч часткову потребу населення. У котре населення мало вирішувати соціально – побутові проблеми власними матеріальними вкладеннями.

Список використаних джерел

1. Баран В. К. Україна в умовах системної кризи (1946—1980 рр.) / В. К. Баран, В. М. Даниленко. — К.: Альтернативи, 1999. — Т. 13. — 304 с.
2. Елистратов П. М. Херсонщина в семилетке / П. М. Елистратов. — Херсон: Обласна друкарня ім. В. І. Леніна, 1959. — 70 с.
3. Завгородний В. П. Наш солнечный край (Экономика и культура Херсонщины за годы Советской власи) / В. П. Завгородний, А. П. Кошкарёв. —

Херсонское книжно-газетное издательство, 1960. — 124 с.

4. Лисак В. Ф. Спосіб життя селян УРСР у контексті державної політики 1950—1960-х рр. // Наукові праці: Науково-методичний журнал. — Том 76. — Вип. 63. Історичні науки. — Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. — С. 28—32.
5. Народное хозяйство Херсонской области: статистический сборник // ЦСУ СССР. — Херсон: Книжно-газетное издательство Госстатиздат, Одесское отделение, 1961 — 207 с.
6. Общественно — политической жизни современного села УССР 1960—1984. — К.: Наукова думка, 1985. — 264 с.
7. Постанова Ради Міністрів Української РСР Про заходи по забезпеченню виконання плану будівництва в колгоспах Української РСР на 1957 рік // Збірник постанов і розпоряджень Уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки. — 31 березня 1957. — № 5 — 6. — С. 47.
8. Постанова Ради Міністрів Української РСР. Про розширення використання зрідженого газу для побутових потреб населення в 1962—1965 рр. 9 травня 1962 р. // Збірник постанов і розпоряджень Уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки. — № 5. — К.: Держвидавполітліт УРСР, 1962. — С. 24—29.
9. Рибак І.В. Соціально—побутова інфраструктура українського села (1921—1991 рр.). — Кам'янець-Подільський, 2000. — 304 с.
10. Рибак І. В. Соціально-побутова інфраструктура українського села 1921—1991 рр. / І. В. Рибак; ред.: П. П. Панченко — Кам'янець — Подільськ: Абетка, 2000. — 303 с.

КИРИЛЕНКО А. О.

СОЦИАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ ВО ВРЕМЕНА «ОТТЕПЕЛИ» (НА ПРИМЕРЕ ХЕРСОНСКОЙ ОБЛАСТИ)

В статье рассказывается о попытках благоустройства Херсонской области в период хрущевской «оттепели». Автор приводит статистические данные по жилищному строительству.

Ключевые слова: жилье, коммунальное хозяйство, жилой фонд, малогабаритное строительство, «хрущевки», бытовые условия, газификация.

KIRILENKO A.

SOCIAL CHANGES DURING THE «THAW» (ON THE EXAMPLE OF KHERSON REGION)

The paper describes the attempts of improvement Kherson region during the Khrushchev thaw. The author gives statistical data on how increased housing.

Keywords: housing, utilities, housing, compact construction, «Khrushchev» conditions, gasification.

Стаття надійшла до редколегії 2.08.2014